

ПРИКАЗИ КЊИГА

ПЕРО МОРАЧА: „ОДБРАНА У НОР-у“

ИЗДАЊЕ ВИЗ ЈНА „ВОЈНО ДЕЛО“ 1959

Радам „Одбрана у НОР-у“ Перо Морача је дао још један веома значајан прилог на плану сређивања и теоретског уопштавања искустава НОР-а. Овај рад који обрађује искуства одбранбених дејстава у НОР-у заслужује посебну пажњу, како због квалитета обраде, тако и због неких ванредно значајних и интересантних проблема покренутих или обрађених у њему.

Већ у самом предговору и у I, уводном делу писац истиче неколико веома интересантних ставова о проблемима чији значај, како са становишта историје тако и са становишта будућности, сам по себи упућује на пажљиво проучавање књиге. Ту се указује на друштвено политичку условљеност НОР-а као новог облика вођења рата, његову објективну историску нужност-законитост наше епохе. Тиме се већ у својој основи опредељује значај његових искустава за евентуални будући рат, па, аналогно томе, и за савремену теорију ратне вештине. Недвосмислено је данас, а то потврђује и савремена војна литература у свету, да су искуства НОР-а врло интересантна било са становишта борбе противу једног таквог или сличног начина вођења рата, било са становишта евентуалне примене сличног облика рата и у савременим условима. Посебно треба подвући став аутора који указује на нарочити значај искустава из оног периода НОР-а када је НОВ, бројно и технички инфериорнија, наметала свој метод ратовања непријатељу и на тај начин објективно омогућавала држање стратегиске иницијативе у својим рукама. Мислим да је баш у овоме Морачином раду дато доста примера и анализа које потврђују једну, за савремену теорију стратегије, веома интересантну ствар у вези са проблемом стратегиске иницијативе. Показало се, наиме, да стратегиску иницијативу не мора имати онај ко је у датом моменту бројно и технички надмоћнији, па чак ни онда ако у тој ситуацији предузима напад стратегиског значаја. То посебно долази до изражаја ако се сукобљавају две различите доктрине које су израз у суштини два потпуно супротна начина вођења рата као што је то био случај на нашем ратишту у току НОР-а.

Није случајно што је аутор покренуо питање НОР-а као новог облика вођења рата баш у вези са обрадом искустава из одбранбених дејстава. Објашњење оправданости и успешности вођења разних видова и степена одбране у НОР-у, засновано је, пре свега, на чињеници да је НОР један нови облик вођења рата, који, у извесном смислу,

претставља комбинацију партизанског и фронталног начина вођења рата и то такву која није никакав њихов механички збир, нити механички збир појединих њихових делова, него потпуно нови квалитет у односу на свакога од њих посебно. Ево једног става аутора који је у том погледу веома интересантан:

„У томе, треба видјети оно битно ново што је народноослободилачки рат истакао на пољу војне теорије, оно чиме је његово искуство обогатило ризницу те теорије. Он је показао да је могуће на бази партизанске тактике као основне форме ратовања створити такву ратну доктрину, изградити таква стратегиска, оперативна и тактичка начела, чија би примјена осигурала вођење рата до побједоносног завршетка, тј. до постизања крајњег ратног циља — уништења противника. На тај начин, упоредо са такозваним официјелним, „правим“, фронталним обликом ратовања и „малим“, герилским, партизанским ратом који му је служио као допуна и помоћни облик дејства, појавио се још један облик „правог“ рата, чијом примјеном под одређеним условима може и мали народ са својим бројно и технички слабијим снагама да води рат за постизање коначног рјешења“. (Страна 20 и 21.)

Оно што је цитирани став писца изразио као и анализе чијењеница које су довеле до таквог става претставља, по својој суштини, једну од најважнијих искуствених норми НОР-а, посебно важну за савремену теорију ратне вештине. Цитирани став садржи неке поставке које се не би могле некритички прихватити, као напр., да су се на бази партизанске тактике изградила таква стратегиска начела чија је примена осигурала вођење рата до победоносног завршетка. По томе би испало да су се стратегиска начела НОР-а примарно изграђивала на бази партизанске тактике а не обратно, као што је то иначе био случај у изградњи сваке досада познате војне доктрине у историји, тј. да се тактика примарно и у основи својој изграђивала на бази и у духу одређених стратегиских начела вођења рата. Разуме се, да се тактика не изграђује искључиво на тој основи, да је и она, иако зависна од стратегије, иако јој стратегија увек поставља задатке и захтеве како при њеној употреби тако и при њеној изградњи, још и релативно самостална и да повратно утиче на стратегију. Али, то никако не мења њихов основни однос како у пракси употребе тако и у пракси њихове изградње, ни у једној, па ни у доктрини НОР-а. Међутим, то битно не мења значај суштине изнетог става аутора, зато што је у њему констатована појава једног новог облика рата, који је, по суштини својих стратегиско-тактичких концепција, уствари, основа онога облика рата који се у савременој војној литератури обично назива општенонародним ратом.

Пошто и у таквом начину вођења рата партизанска тактика на једном вишем степену претставља основу тактичких дејстава, то је разумљиво да је одбрана у дејствима НОВ у НОР-у била не само помоћни вид дејства, него НОВ одбрану начелно није примала, осим у посебним условима који су у књизи веома уверљиво дати. Ако се

при томе још има у виду карактер политичко-стратегиских циљева НОР-а који су захтевали изразито офанзивно деловање у домену стратегије, онда је и разумљива чињеница да је НОВ у највећем периоду НОР-а била у стратегиској офанзиви.

Ваља напоменути да је писац баш при разматрању НОР-а као облика рата којим се може извојевати коначна победа изнео и један став који је, у најмању руку, неразумљив. „Период од стварања бригаа до завршних операција за ослобођење земље претставља у погледу метода ратовања својеврсну комбинацију дејстава регуларне армије и многобројних, по читавој земљи расутих партизанских одреда, с тим што су јединице регуларне армије претежно извршавале задатке оперативног и стратегиског значаја, тј. претежно дејствовале по методима правога рата, а партизански одреди претежно извршавали задатке локалног значаја методима и поступцима „малога рата“ (Стр. 21.) Ако би и апстраховали несавремену употребу термина „регуларна армија“¹⁾, остале би овде за дискусију још две ствари. Прва, мање важна односи се на поделу задатака. Ако су „јединице регуларне армије претежно извршавале задатке оперативног и стратегиског значаја . . . , а партизански одреди претежно извршавали задатке локалног значаја“, ко је онда претежно извршавао задатке тактичког значаја? Јер, очито је да се задацима локалног значаја које су извршавали партизански одреди немогу исцрпсти задаци тактичког значаја које су извршавале јединице НОВ у разним фазама НОР-а. Осим тога, по коме критеријуму писац опредељује оперативни значај задатка у НОР-у? Ова група питања као и још неколико сличних спада у домен доследности третмана праксе НОР-а, независно од одређених теоретских ставова изграђених на бази друге праксе, о чему ће детаљније бити речи доцније.

Друга, много важнија ствар односи се на став по коме су јединице регуларне армије „претежно дејствовале по методима правога рата“. Ако се има у виду како је аутор у излагању пре цитираног става образложио шта се подразумева под „правим“ обликом рата, онда поменути став, не само да је за дискусију, него је у директној супротности са низом његових ставова, који истичу да је наша ратна доктрина изграђена на бази партизанске тактике. Пошто партизанска тактика, макар и на вишем степену, не може бити метод „правога“ тј. фронталног начина вођења рата, онда би било логично да јединице које партизанску тактику имају за основу својих тактичких посту-

¹⁾ Без обзира што је и у НОР-у, а и после рата у нашој војној литератури употребљаван термин „регуларна армија“ у смислу истицања једног вишег квалитета јединица НОВ у односу на партизанске одреде, ипак је тај термин по својој суштини вишестрано неадекватан како са правног, тако и са војно-искусственог становишта. Он је, уствари, некритички прихваћен из језика једне теорије која партизански рат сматра „нерегуларним“ како са правног тако и са војно-стручног становишта негирања вредности његових искустава. Ако и ми прихватамо термин „регуларна армија“ за НОВ, онда нам партизански одреди испадају „нерегуларна војска“, иако то они очито нису у смислу значења тога појма у његовој изворној војној употреби.

пака, не могу претежно дејствовати по методима рата који у својој основи нема ту тактику. Уколико је овде аутор подразумевао под „правим ратом“, НОР као нови облик „правог рата“ који омогућује бројно и технички слабијим снагама да воде рат до коначне победе, онда је то тако требало рећи и објаснити како би се избегао неспоразум. Међутим, уколико аутор под „правим ратом“ и овде подразумева оно што се подразумевало под тим појмом у старој војној теорији, тј. фронтални начин вођења рата, онда је такав став заиста неразумљив и у нескладу са суштином ауторових анализа и низа других ставова изнетих у овој књизи.

Основна карактеристика метода којима се аутор служио јесте нешаблонска, дијалектичка анализа праксе одбранбених дејстава у НОР-у. На бази искуства Другог светског рата, теорија ратне вештине изградила је своје основне ставове и погледе на вођење одбранбених дејстава у фронталном начину ратовања. Ти ставови су у много чему сматрани, не само доминантно важећим за један одређени начин вођења рата — у овоме случају фронталан по типу какав је претежно био Други светски рат — него се, нарочито до недавно, и у нашој војној литератури тежило праксу НОР-а, као и појединих видова дејства у њему, просто натезати и подешавати према тим теоретским ставовима. Морача је у суштини и углавном поступио супротно од тога. Он је анализе и закључке о одбранбеним дејствима у НОР-у изводио примарно посматрањем праксе НОР-а баш онакве каква је била, тј. веома сложене и специфичне, по много чему различите од оне каква је била, на пример, на Источном или Западном фронту. У суштинским разматрањима писац није био спутан теоријом која се изградила на бази једне друге а не праксе НОР-а. Мислим да то треба истаћи као једну од најпозитивнијих страна метода којим се писац служио и да, управо тој страни метода, треба захвалити за низ ванредно успешних и објективно извршених анализа.

Међутим, мислим да је један од најкрупнијих недостатака књиге везан баш за овај проблем, који је писац, подвлачим, у суштини правилно решио, али га ипак није доследно и до краја спровео у свим питањима која се третирају кроз књигу. То се у првome реду односи на део војне терминологије који је заиста накалемљен НОР-у. Познато је да то накалемљивање није Морача први учинио, него је он, уствари, недовољно критички прихватио оно што је већ раније урађено. Макар да то питање изгледа само формалне природе, оно то ипак није. Истина, није баш ни лако стварати нову терминологију. Ту је потребно, поред познавања суштине нових појмова којима треба дати најадекватније име, и смелост кидања са традицијом и терминима чија је првобитна садржина потпуно измењена и превазиђена. Поготово је то потребно кад се обрађују искуства једног облика рата који је, као што је то био НОР, по много чему нов и није имао своју теорију, тако да се привремено и условно морао користити терминологијом и појмовима посуђеним из теорије другог облика рата.

Уверен сам да је напор аутора био више усмерен и у том правцу, с обзиром на његово познавање суштине проблема који обрађује, да би и резултати на том плану били од користи како за квалитет књиге, тако и за теоретско уобличавање искустава НОР-а уопште. Не може се не запазити да се поред веома солидних и озбиљних анализа како тактичких, тако, понегде, и стратегиских проблема одбранбених дејстава у НОР-у, употребљавају термини као што су „маршманевар“, „дејства по спољним и унутрашњим правцима“ и тсл., дакле термини који су означавали појмове већ давно превазиђене и у фронталном начину ратовања, макар да се понегде неадекватно и данас употребљавају, а са начином вођења рата какав је био НОР немају никакве ближбе, па ни даље везе.

То неадекватно стављање праксе НОР-а у појмове превазиђене или створене на бази битно друге праксе имало је негде мањих а негде и већих реперкусија на квалитет књиге. Мислим да је највећа негативна реперкусија у ономе делу књиге где је њена композиција била тиме условљена, чиме су се створили проблеми и друге природе. Груписање обраде искустава из одбранбених дејстава у НОР-у по томе да ли спадају у операцију или у бој и аналогно компоновање књиге, чини ми се да је условило њен најозбиљнији недостатак. Очито је да писац није имао сигурног критеријума по коме би анализирани примери одбранбених дејстава сврставао у бој или у операцију, што је сасвим природно и разумљиво ако се има у виду да је бој и у фронталном начину вођења рата већ превазиђена форма борбених дејстава баш као што је то и битка, иако се и ови појмови, као, уосталом, и неки други, још и данас употребљавају за нешто што би требало да буде слично некадашњем боју или бици, мада је то нешто сасвим друго.²⁾ Разуме се да је по том критеријуму класификацију одбранбених дејстава у НОР-у било и посебно тешко направити. С правом се може упитати, на пример, зашто је писац разбијање Славонског домобранског здруга априла 1943 године од стране Четврте дивизије узео као пример одбранбене операције, док је дејства Треће дивизије децембра 1942 године у циљу спречавања продора непријатеља са линије Травник — Доњи Вакуф ка Јајцу узео као пример одбранбеног боја. Могао је то урадити и сасвим обратно па да му се не може ставити приговор више ни мање од онога који му се може ставити и сада, и то из простог разлога што је критеријум класификације сасвим произвољан. Томе треба додати да тај критеријум и не може бити друкчији кад се на праксу НОР-а примењују теоретски оквири појмова од којих су неки превазиђени а други створени на бази праксе другог начина вођења рата.

²⁾ Овде нема могућности а ни потребе за образложењем тврдње да су битка и бој превазиђене форме борбених дејстава, јер је то углавном позната ствар и поред тога што се ти термини и данас веома често сасвим неадекватно употребљавају. Осим тога образложење те тврдње претстављало би посебну тему за обраду.

То можда и не би толико сметало да таква класификација и на бази ње одговарајућа композиција обрађене материје није довела до неких непотребних понављања у књизи. То се односи на трећи и четврти део књиге где се код оба дела доста ствари из I поглавља понављају и у II поглављу.

Могуће је ставити неке примедбе и на начин класификације целокупне материје која је обрађена у књизи. Писац се и у наслову књиге а и иначе није оградио да ће третирати само тактичка (односно, како се он то изражава, оперативна и тактичка) искуства из одбране у НОР-у, него је, по свему судећи, имао претензије да обради одбрану комплетно у домену свих грана ратне вештине. Међутим, сматрам да баш у том погледу није сасвим успео. Мада има обраде појединих проблема из домена стратегије, треба истаћи да су баш ти проблеми најнепотпуније обрађени, а, пре свега, нису у књизи систематизовани и по једном логичном и реалном реду изнесени као што је то случај са тактичким искуствима. Тиме не желим рећи да класификација материје како је извршена у књизи нема своју логику и оправдање, али, сматрам, да је таквом класификацијом изостало систематизовање стратеских искустава вођења одбране у НОР-у а која могу бити од посебног значаја и за нашу савремену теорију ратне вештине.

Да ли су у књизи заиста обрађена сва основна искуства одбранбених дејстава у НОР-у, нарочито она из домена стратегије то је посебно питање на које би се са сигурношћу могло одговорити тек после проучавања праксе одбранбених дејстава у НОР-у, али да она искуства која је аутор обрадио стварно и стоје као искуствене поуке — то је недвојбено. То што се о низу питања, онако како их је аутор обрадио, може дискутовати, мислим да нимало не умањује, него, напротив, повећава значај књиге и интерес за њу. Има неких искуствених норми тако обрађених и на бази њих закључака тако постављених и образложених да се њихова исправност не може довести у питање, као например, кад се излажу услови под којима је НОВ примала одбрану, или кад се извлаче закључци из противудара у операцији „Драуфгенгер“ у јулу 1944 године у Црној Гори, итд. Али, како свака, па и ратна вештина НОР-а обилује разноврсним могућностима решења једног истог проблема, што условљава лабилност и велику скалу варирања појединих поставки, то је и разумљиво да је о низу питања која је писац обрадио у својој књизи могуће имати различита мишљења. Треба подвући да и о питањима која могу бити спорна и за дискусију у књизи има више или мање солидног материјала за потпуније анализе и дискусије, тако да је и са те стране књига веома добро дошла. Таквих интересантних питања за дискусију има у књизи доста, али, илустрације ради, поменућу само нека од њих.

Кад писац говори о карактеру офанзивних дејстава окупаторско-квислиншких снага и њиховој жељи за опонашањем тактичких поступака НОВ констатује да „Немци нису успјели у примјени таквих поступака достићи вјештину НОВ“. Као разлог за то писац истиче,

пре свега, субјективну неприпремљеност немачких трупа за такав начин рата. То резонување је потпуно тачно, али, ипак, садржи само мањи део истине која лежи у основи тога проблема. То је једно много шире и озбиљније питање, веома интересантно и за савремену теорију ратне вештине. Разлози због којих Немци нису успели, не само достићи вештину НОВ, него, пре свега, нису успели у борби против нас применити у основи својој нашу тактичку доктрину, леже првенствено у објективним условима који рађају једну доктрину, а не у неким субјективним слабостима оних који је примењују, мада и то игра одређену, али, другостепену улогу. Истина је да Немци нису били обучени за примену у суштини партизанске тактике, мада су тај недостатак у току рата са нама покушавали да надокнаде. То је морало имати одређеног утицаја на степен вештине у примени те тактике од стране Немаца. Али, треба пре свега уочити чињеницу да Немци нису били у могућности борити се противу нас по начелима наше доктрине зато што на њиховој страни нису постојали одређени објективни услови без којих се, независно од тога колико се то субјективно желело, не може усвојити једна доктрина, макар само и у тактичким оквирима. Довољно је напоменути само чињеницу да је, например, њихов однос према територији у суштини морао бити сасвим друкчији него што је то наш, зато што је окупатор морао да обезбеди систем окупационе власти да би могао свестрано експлоатисати територију и на тај начин осигурати реализацију једног од основних мотива окупације. Само та чињеница, коју окупатор објективно није могао изменити ако не би изменио и основни смисао окупације, да и не помињем низ других, била је довољан разлог да се окупатор објективно није могао у борби противу нас служити нашем тактиком. Немци то јесу покушавали, али само са делом својих снага и повремено. Никада партизанска тактика, макар и на вишем степену, није била основа тактике немачке војске у целини у борби противу НОВ, нити је она то могла бити при онаквим основним објективним условима (различитим циљевима рата, различитим односом према основним факторима борбе итд.). Зато су покушаји Немаца да НОВ туку њеном тактиком и остали само покушаји. За савремену теорију ратне вештине, посебно за теорију и доктрину малих земаља које су спремне да се одупру свакоме агресору, ово је искуство веома важно. Оно показује да, — баш због тога што окупатор није био у стању, пре свега, из објективних разлога а не због неких субјективних недостатака и грешака, тући НОВ њеним сопственим методима ратовања — постоје увек објективни услови за успешно вођење ослободилачког рата противу агресора. Ово исто искуство потврдили су ослободилачки ратови и других народа.

За дискусију би био и онај став аутора који он износи у „закључцима“ на 282 и 283 страни: „Истина да је једна армија која се рађала у процесу партизанског рата, успешно изводила одбранбене операције и бојеве, стварно претставља оно чиме је НОР обогатио ризницу теорије ратне вештине. Њоме је изгубило на снази овје-

штало правило, толико пута потврђено праксом ослободилачких и револуционарних борби у историји које су у основи носиле партизански карактер — да су снаге које су устајале у ту борбу редовно биле тучене када су се лаћале одбране“. О овако формулисаним закључцима може се вишестрано дискутовати. Први део цитираног става је једино место у закључцима које на директан начин говори о томе чиме је НОР обогатио ризницу теорије ратне вештине. Међутим, тај став је баш у том својству веома непотпун, јер је то што је наша армија „успјешно изводила одбранбене операције и бојеве“ није нити једина нити најважнија новина коју је НОР дао у ризницу теорије ратне вештине, да би то требало истаћи у закључцима и на начин како је то писац учинио.

Други део цитираног става у коме се говори како је пракса НОР-а показала да је изгубило на снази овештало правило по коме су се снаге ослободилачких и револуционарних ратова који су у основи носили партизански карактер редовно биле тучене кад су се лаћале одбране — посебно је за дискусију. Пре свега, овако формулисани закључак није у складу са неким ауторовим излагањима. Тако, на пример, на стр. 16 и 17, говорећи о томе проблему, писац истиче: „Из онога што је речено очигледно произлази да је одбрана неспојива са партизанским дејствима, не само кад се ради о покрету отпора или дејству дјелова армије у позадини непријатељског фронта већ и кад се ради о оружаном устанку који има далекосежне ратне и политичке циљеве... И овдје према томе важи оно познато начело „одбрана је смрт оружаног устанка“... Због тога се као основно и наметнуло питање стварања такве форме организације оружаних снага устанка које ће бити способне да избјегавају наметнуту борбу, што је, прије свега значило да избјегавају одбрану, да непријатељу наметну борбу, тј. да дејствују офанзивно. То је била суштина рјешења које је нађено у стварању бригада.“ Очито је да ово резонување није у складу са поменутиим ставом у закључцима. Мислим да су ставови писца које сам навео не само комплетнији, него у суштини много реалније одражавају право стање ствари. Ако се имају у виду услови под којима је НОВ примала одбрану, а нарочито карактер те одбране, чија је основна карактеристика била активност и то таква да се за добар део одбранбених дејстава може рећи да су била одбранбена по циљу а претежно нападна по форми извођења, затим тежњу да се избегне сваки степен одбране, нарочито у стратeгиским оквирима и да се што пре из улоге браниоца пређе у улогу нападача, онда се, мислим, не би могао без икакве оградe истаћи закључак да је изгубило на снази овештало правило по коме су ослободилачке и револуционарне снаге чија су дејства у основи имала партизански карактер биле редовно тучене кад су се лаћале одбране. Имајући у виду оно што је речено као и још неколико важних искуствених поука што је дао НОР, пре би се рекло да његова искуства нису у суштини обеснажила правило о коме је реч. То што је НОР показао како се успешно решава проблем самосталног вођења ослободилачког рата до коначне победе

једним новим обликом у коме је било могуће водити привремено и одбранбена дејства разних степена, без озбиљнијих негативних последица по коначну победу ослободилачких снага не би могло бити основа за онако чврсто дат закључак писца по питању о коме је реч.

Осим тога што је већ речено треба истаћи и још неке моменте у вези са овим проблемом. Чак и у таквом облику рата као што је НОР прелазак у стратегиску одбрану, нарочито за један дужи период времена, сигурно би довео у питање његов успех. Прелазак наше армије у стратегиску одбрану у условима кад нисмо више били бројно а и технички инфериорни, претстављао би грешку која би значила неискоришћавање једног од веома повољних услова за вођење стратегиске офанзиве, док би стратегиска одбрана наше армије у условима док смо били бројно и технички инфериорнији претстављала још већу грешку, јер би на тај начин препустила стратегиску иницијативу непријатељу, који би, управо по таквим основним стратегиским околностима, најуспешније искористио своја преимућства. У томе смислу стоје и искуства појединих периода НОР-а кад су се наше снаге налазиле углавном у стратегиској одбрани, као, на пример, период Прве офанзиве на устаничка жаришта у току лета и јесени 1941 године.

Очевидно је, дакле, да се на бази тако схваћених искустава о одбрани у НОР-у може дискутовати о правилности или, у најмању руку о прецизности пишчевог закључка о питању места и улоге одбране у ослободилачким ратовима који у основи носе партизански карактер. Има, наравно, и низ других веома интересантних питања покренутих или обрађених у књизи о којима би се са више или мање разлога могло а и требало дискутовати. То, свакако, не умањује квалитет књиге. Напротив, нормално је да повећава интерес за њу, па, у извесном смислу, и њен значај.

Аутор се у свом раду, како то и сам истиче, сасвим свесно ограничио на изучавање ратне вештине коју је у одбранбеним дејствима примењивала и изграђивала наша армија у току НОР-а, без икаквих претензија и покушаја да искуства из те вештине суочава са савременим условима и потребама евентуалног будућег рата, сматрајући да је то предмет посебног истраживања. То, наравно, може бити предмет посебног истраживања, али је сасвим сигурно да истраживачки посао сређивања ратних искустава са становишта услова под којима се тај рат водио, дакле посао који је у односу на одбрану у НОР-у углавном обављен у овој књизи, обавезно претходи студирању и обради тих искустава са становишта њиховога коришћења у изградњи савремене теорије ратне вештине. Истина је, дакле, да су то две врсте послова, две области истраживања и да се, према томе, могу одвојити једна од друге. Али, исто тако је несумњиво да те две области истраживања зависе једна од друге, најнепосредније произилази и заснива се друга на првој, па се, према томе, и не морају одвајати у посебне радове. Ако се још к томе има у виду основни смисао сређивања и проучавања разних искустава који се састоји, пре свега,

у њиховом коришћењу за будућност кроз изградњу савремене теорије ратне вештине и савремене ратне доктрине, а потом и за изградњу историје ратне вештине (овај редослед дат је по важности намене, а не по хролошком реду њиховога јављања у поменутом улогама), онда су, мислим, утолико пожељнији радови који обраду ратних искустава дају комплетно и доводе их до краја. Може се рећи да је једно претежно посао историчара, а друго оперативаца и војних теоретичара, и да их је, у циљу солиднијег рада по свакој од поменуте две области послова, потребно и раздвојити. У томе свакако има истине, али има истине и у томе да је како за научно сређивање ратних искустава историчарима, поред потпуног владања фактима и историским методом њихове обраде, неопходно владати и војном теоријом, тако исто је за правилно коришћење искустава у изградњи савремене војне теорије и доктрине оперативцима и теоретичарима неопходно веома солидно познавати и историју. Уколико се те две ствари могу успешно спојити онда је, сасвим логично, утолико боље.

Према томе, иако би било веома корисно да је аутор обраду искустава одбранбених дејстава у НОР-у довео до краја, тј. суочио та искуства са савременим општим и посебним нашим условима, ипак не би било оправдано узимати то као неки недостатак књиге или пропуст аутора, зато што је он себи свесно поставио само један задатак, а управо таква обрада се и иначе најчешће практикује. Начин на који је аутор обрадио искуства из одбране у НОР-у сасвим сигурно обезбеђује да рад не претставља само прилог историји ратне вештине НОР-а, него он може бити, до извесне мере, и једна од основа изградње теорије вештине вођења одбранбених дејстава у једном евентуалном будућем ослободилачком рату сличних основних услова као што су били у НОР-у.

На крају треба истаћи и то да књига заслужује посебно пажњу и због тога што су у њој обрађена искуства одбранбених дејстава која је у облику рата као што је НОР, неупоредиво теже и компликованије изводити него напада на дејства, или одбранбена дејства у фронталном начину рата. Утолико су та искуства као и њихова обрада драгоценији.

Пуковник
Вељко Кадијевић